

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA'DA EKONOMİK DALGALANMALAR KARŞISINDA MALİYE POLİTİKASI TERCİHLERİ

SAVAŞ KAPTAN

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN: 978-625-7219-12-9

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar: Shutterstock

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA'DA EKONOMİK DALGALANMALAR KARŞISINDA MALİYE POLİTİKASI TERCİHLERİ

Yazar Hakkında

Savaş Kaptan

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Lisansını Bahçeşehir Üniversitesinde Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümünde 2015 yılında tamamlamıştır. Ayrıca aynı üniversitenin Ekonomi Bölümünde çift anadal yapmıştır. Ardından Orta Doğu Teknik Üniversitesinde İktisat yüksek lisansını 2019 yılında bitirmiştir. Hâlihazırda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Maliye Bölümünde doktorasını sürdürmektedir. Uluslararası iktisat, maliye ve para politikası konularında çalışmaları bulunmaktadır.

Aralık 2020

İÇİNDEKİLER

Giriş	3
OKA Bölgesinde İktisadi Farklılıklar ve Genel Ekonomik Görünüm	4
OKA Bölgesinde Ekonomik Dalgalanma Dönemlerinde Maliye Politikası Tercihleri	10
Sonuç.....	24
Kaynakça	25
<i>Tablo ve Grafikler</i>	
<i>Tablo 1 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH ile Büyüme Oynaklığı Karşılaştırması.....</i>	<i>5</i>
<i>Tablo 2 Petrol İhracatı ile Büyüme Oynaklığı Karşılaştırması</i>	<i>6</i>
<i>Tablo 3 Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı</i>	<i>9</i>
<i>Tablo 4 2019 Yılı Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı</i>	<i>9</i>
<i>Grafik 1 Periyotlar Hâlinde Yıllık Ortalama GSYH Büyüme Hızları.....</i>	<i>7</i>
<i>Grafik 2 Petrol Fiyatları 1980-2017</i>	<i>7</i>
<i>Grafik 3 1980'den 2017'ye Kadar GSYH Endeksi</i>	<i>8</i>
<i>Grafik 4 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>12</i>
<i>Grafik 5 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>13</i>
<i>Grafik 6 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>13</i>
<i>Grafik 7 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>14</i>
<i>Grafik 8 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>15</i>
<i>Grafik 9 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>15</i>
<i>Grafik 10 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>16</i>
<i>Grafik 11 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>16</i>
<i>Grafik 12 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>17</i>
<i>Grafik 13 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>17</i>
<i>Grafik 14 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>18</i>
<i>Grafik 15 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>18</i>
<i>Grafik 16 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>19</i>
<i>Grafik 17 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>20</i>
<i>Grafik 18 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>20</i>
<i>Grafik 19 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>21</i>
<i>Grafik 20 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>21</i>
<i>Grafik 21 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması</i>	<i>22</i>
<i>Grafik 22 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı</i>	<i>22</i>

Giriş

SSCB’nin yıkılmasıyla ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan soğuk savaş dönemi gecikmeli olsa da Ortadoğu ve Kuzey Afrika (OKA) ülkelerini de “Arap Baharı” adı verilen olaylarla etkilemiştir ve büyük bir değişim süreci başlatmıştır. 1980’li yılların sonundan itibaren ortaya çıkan ve neredeyse tüm ülkeleri saran değişim sürecindeki ekonomik, toplumsal, siyasi, teknolojik ve kültürel değişim dalgaları OKA ülkelerini de etkilemiştir. Ancak ne yazık ki bu değişim süreci OKA ülkelerinde bölgeden ve bölge dışından kaynaklı nedenlerle çok sıkıntılı bir dönem hâline gelmiştir.

OKA ülkelerinin Arap Baharı ile birlikte yaşadığı sorunların ve siyasi çalkantıların önemli bir nedeni büyük güç odaklarının stratejik olarak kısıcında olmaları gösterilebilir. Kendi çıkarları için bölgede doğabilecek her türlü siyasal, ekonomik ve sosyal çöküntüyü göz ardı edebilecek birçok bölge dışı güç Arap Baharı sürecine ciddi anlamda zarar vermiştir. Dâhilî olarak baktığımızda ise bir diğer neden; bu ülkelerin ciddi bir kısmında sağlam bir temeli olmayan devlet toplum ilişkilerinden kaynaklı meşruiyet yoksunluğu ve otorite boşludur. Bölgedeki devletlerin insani kalkınma ve beşerî sermaye anlamında toplumu ilerletmemiş olmalarının da bir etkisi olduğu açıkça ortadadır.

Bölgede toplumun değişim isteklerini karşılamakta güçlük çeken ve Arap Baharı sürecini idare edemeyen rejimler ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunları içinden çıkılamaz büyük bir krize dönüştürmüş vaziyettedirler. Başarısız ve zayıf devlet olgusunun ortaya çıktığı Libya, Yemen ve Suriye gibi ülkeler bu krizin en önemli örneklerini bize sunmaktadırlar. Bu ülkelere kıyasla demokratik ve kurumsal araçları kullanarak bahsi geçen krizlerin üstesinden

gelme noktasında başarılı sayılabilecek Tunus ve Cezayir gibi ülkelerde ise toplum ve devlet ilişkileri istikrara kavuşmaktan uzak bir durumdadır. Diğer taraftan bölgeye komşu durumdaki Türkiye de bu süreçlerden doğrudan etkilenmekte ve dolayısıyla bölgeyi yakından takip etmektedir.

Arap Baharı sürecinde yaşanan şok dalgasına karşı bölgedeki devletlerin gerektiği gibi tepki verememesi ciddi anlamda mağduriyetler ve eşitsizlikler yaratmıştır. Bu durum da vatandaşların devlete olan sadakatine ve bağlılığına zarar vermekte dolayısıyla gücünü vatandaşlarından alan devletin daha da zayıflamasına ve otoritesini kaybetmesine yol açmaktadır.

OKA bölgesinde; rejim değişiklikleri, sivil toplumun ön plana çıkması, demokratikleşme taleplerinin daha yüksek sesle dile getirilmesi, kadınların siyasette ve iş hayatında daha fazla yer edinmeye başlaması, piyasa ekonomisine geçiş adımları, medyadaki devlet etkisinin azalması, sosyal medyanın yaygınlaşması, merkezî yönetimlerin istihbarat ve enformasyon üstünlüğünün azalması, terör, uyuşturucu ve buna bağlı organize suç örgütlerinin çoğalması, yolsuzluğun artması ne denli büyük bir dönüşüm süreci yaşandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm sürecinin daha da karmaşık hâle gelmesine neden olan bölgesel güç geçişleri ve siyasi, ekonomik operasyonlar istikrarsızlığı derinleştirmektedir. Bu nedenle bölge ülkelerinde işe yarar, etkili politikalar uygulayarak istikrarsızlığın azaltılması ile alaka geçmişe dönük verilere dayanan ciddi çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bölgedeki istikrarsızlığın etkilerinin en net gözlemlendiği iktisadi dinamikleri konjonktür dalgalanmaları açısından analiz etmek bu noktada yapılacak önemli çalışmalardan biri olacaktır.

Konjonktür dalgalarının ölçülmesi ve ülkelerin buna nasıl tepki verdiğinin analiz edilmesi gelecekteki politika tercihlerinin doğru belirlenmesinde kritik rol oynamaktadır. Konjonktürel dalgalanmaların ekonomi üzerindeki etkisini azaltıcı ilk seçeneklerden birisi şüphesiz maliye politikasıdır. Buradan hareketle, bu analizde oldukça kırılgan ve istikrarsız bir yapıya sahip olan seçilmiş bazı OKA ülkelerinde 1980-2017 yılları arasında konjonktüre karşı uygulanan maliye politikası tercihlerini ve sonuçlarını ortaya koymaya çalışılmaktadır.

OKA Bölgesinde İktisadi Farklılıklar ve Genel Ekonomik Görünüm

Ülkelerin genel ekonomik durumlarını incelerken üstünde durmamız gereken önemli istatistiklerden biri; GSYH'nin iktisadi faaliyet kollarına göre ayrıştırılmış kompozisyonudur. Bu istatistik, bize ülkelerin yaşadığı konjonktür dalgalanmalarının kaynağı hakkında bilgiler verebilmektedir. Bu ilişkiden yola çıkarak Tablo 1, seçtiğimiz ülkeler için GSYH'yi oluşturan tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin paylarını ve ülkelerin büyüme oynaklığını göstermektedir. Oynaklık 1980-2017 yıllarını kapsayacak şekilde ekonomik büyümenin standart sapması alınarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama, gerçekleşen büyüme oranları ile büyüme ortalaması arasındaki farkın kareleri toplamına dayanmaktadır. Amaç, ekonomik büyüklüğün ne kadar stabil bir şekilde artıp azaldığını ölçmektir. Standart sapmanın düşük olması, stabil bir ekonomiye işaret ederken yüksek olması tam tersi stabil olmayan bir ekonomi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle de oynaklığın yüksek olması konjonktür dalgalanmalarının fazla olması demektir.

Tablo 1'de, ülkeler tarım sektörü büyüklüğüne göre sıralanmıştır. Tarım sektörünün GSYH içindeki payı yüksek olan ülkelerde büyüme oynaklığının daha düşük, tarım sektörünün payının düşük olduğu ülkelerde ise oynaklığın daha yüksek olduğunu görmekteyiz.

Tablo 1'de, ülkeler tarım sektörü büyü- lüğüne göre sıralanmıştır. Tarım sektörünün GSYH içindeki payı yüksek olan ülkelerde büyüme oynaklığının daha düşük, tarım sektörünün payının düşük olduğu ülkelerde ise oynaklığın daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Bunun nedeni ekonomideki sektörel çeşitlen- dirmeden kaynaklanmaktadır. Örneğin, çok yüksek seviyede sanayi sektörüne bağımlı ve ham maddeyi ithal eden bir ekonomi düşünelim. Ham madde fiyatları ani bir şekilde yük- seldiğinde sektörün maliyetleri artacak, karlılık düşecek ve üretim de azalacaktır. Dolayısıyla ekonomik büyüme de aynı oranda sert bir şe- kilde düşecektir.

Konjonktür dalgalanmalarına sebep ola- bilecek diğer bir faktör, doğal kaynak ihracatına dayalı bir ekonomidir. Çünkü, doğal kaynak ihracının GSYH içindeki payının yüksek olduğu ülkelerde ham madde fiyatlarındaki ani deği- şimler büyüme oranını sert bir şekilde etkile- yebilmektedir. Dolayısıyla bu da konjonktürel dalgalanmalara neden olmaktadır.

Tablo 2'de bu analiz için seçtiğimiz ülke- lerden petrol ihracatçısı olanların 2016 yılı için ortalama günlük petrol ihracatını ve bü- yüme oynaklığını görmekteyiz. Tablodaki veriye göre, beklendiği gibi petrol ihracatı miktarı arttıkça büyüme oynaklığı da artmaktadır. Örneğin; Suudi Arabistan'ın günlük petrol ihra-

Tablo 1 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH ile Büyüme Oynaklığı Karşılaştırması

Ülke	GSYH'nin Sektörlere Göre Dağılımı			Büyüme Oynaklığı
	Tarım Sektörünün Payı	Sanayi Sektörünün Payı	Hizmetler Sektörünün Payı	
Fas	14.00%	29.50%	56.50%	1.14%
Cezayir	13.30%	39.30%	47.40%	2.63%
Mısır	11.70%	34.30%	54.00%	1.91%
Tunus	10.10%	26.20%	63.80%	1.29%
Türkiye	6.80%	32.30%	60.70%	2.24%
Ortalama	6.75%	34.70%	58.39%	2.92%
Ürdün	4.50%	28.80%	66.60%	4.18%
Suudi Arabistan	2.60%	44.20%	53.20%	4.83%
İsrail	2.40%	26.50%	69.50%	4.15%
Umman	1.80%	46.40%	51.80%	3.87%
Bahreyn	0.30%	39.30%	60.40%	4.19%

Kaynak: CIA-The World Factbook-2017, Dünya Bankası

Tablo 2 Petrol İhracatı ile Büyüme Oynaklığı Karşılaştırması

Ülke	Petrol İhracatı (varil/gün)	Büyüme Oynaklığı
Suudi Arabistan	7,333,557	4.83%
Umman	887,500	3.87%
Cezayir	633,800	2.63%
Mısır	240,295	1.91%
Tunus	34,478	1.29%

Kaynak: EIA-2016

catının 2016 yılı verilerine göre günlük 7.3 milyon varil gibi çok yüksek bir seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Bu değer 2016 yılı için günlük 300 milyon dolar, yıllık ise 100 milyar dolardan fazla bir gelire denk olmaktadır ve GSYH'nin yaklaşık altıda birine tekabül etmektedir. Ayrıca petrol üretimiyle ilişkili diğer sektörleri de dikkate aldığımızda petrolün ülke ekonomisindeki önemi net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Suudi Arabistan'ın incelediğimiz ülkeler arasında en volatil ekonomilerden biri olmasının nedenidir diyebiliriz. Tabloda 2. sıradaki ülke olan Umman'da ise petrol ihracatı gelirleri, yaptığımız hesaplamalara göre GSYH'sinin yaklaşık beşte birine tekabül etmektedir. Bu da Umman'ı bu 5 ülke arasında en volatil ikinci ekonomi yapmaktadır. Sonraki ülke Cezayir de yaklaşık Umman kadar petrol ihracatı yapsa da ekonomisinin büyüklüğünü dikkate aldığımızda ciddi bir ekonomik dalgalanma yaratabilecek seviyede petrol ihracatına sahip değildir.

Diğer taraftan, tablodaki daha az petrol ihraç eden ülkeler Mısır ve Tunus'un büyüme oynaklığı da Tablo 2'de görüldüğü üzere Suudi

Arabistan ve Umman'a göre çok daha düşük bir seviyededir. Bu sonuçlar petrol ihracatının büyüme oynaklığının belirleyicilerinden biri olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

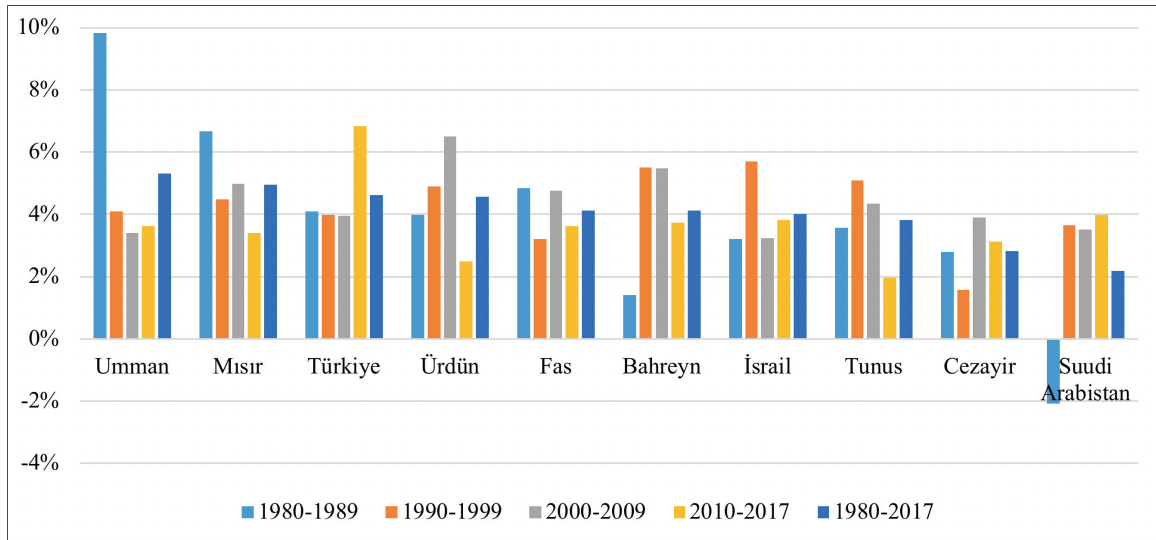
Yukarıda yapısal farklılıklarından bahsettiğimiz 10 OKA ülkesinin toplam GSYH'si 2017'de 2.7 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. 1980 yılında ise 367 milyar dolar olarak kayda geçmiştir. Büyüme ortalamaları tarihsel olarak dört periyoda (1. periyot 1980-1989, 2. periyot 1990-1999, 3. periyot 2000-2009, 4. periyot 2010-2017) ayrılmış şekilde Grafik 1'de gösterilmektedir. 1980-2017 yılları arası periyodu bir bütün olarak ele aldığımızda ülkelerin yıllık ortalama yüzde 4 büyüme kaydettikleri ortaya çıkmaktadır. En iyi performans ise yıllık ortalama yüzde 5 büyüme ile Umman'a aittir. Umman'ın bu performansının kaynağı 1. periyot olan 1980'li yıllardaki ortalama %10 yıllık büyüme oranıdır. 80'li yıllarda düşen petrol fiyatlarına tepki olarak OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) üyeleri petrol arzını kısmış bu örgüte üye olmayan Umman ise fiyatlar düşse de daha fazla ihracat yapmış ve bu durumu avantaja çevirerek bu büyüme oranını

yakalamıştır. Grafik 2'de görüldüğü gibi spot piyasadaki petrolün varil fiyatı 1980 yılında 37 dolardan 1986 yılında 15 dolara kadar düşmüştür.

Diğer taraftan, ele aldığımız örneklemdeki en kötü performansı gösteren ülke yıllık ortalama %2 büyüme ile Suudi Arabistan'dır.

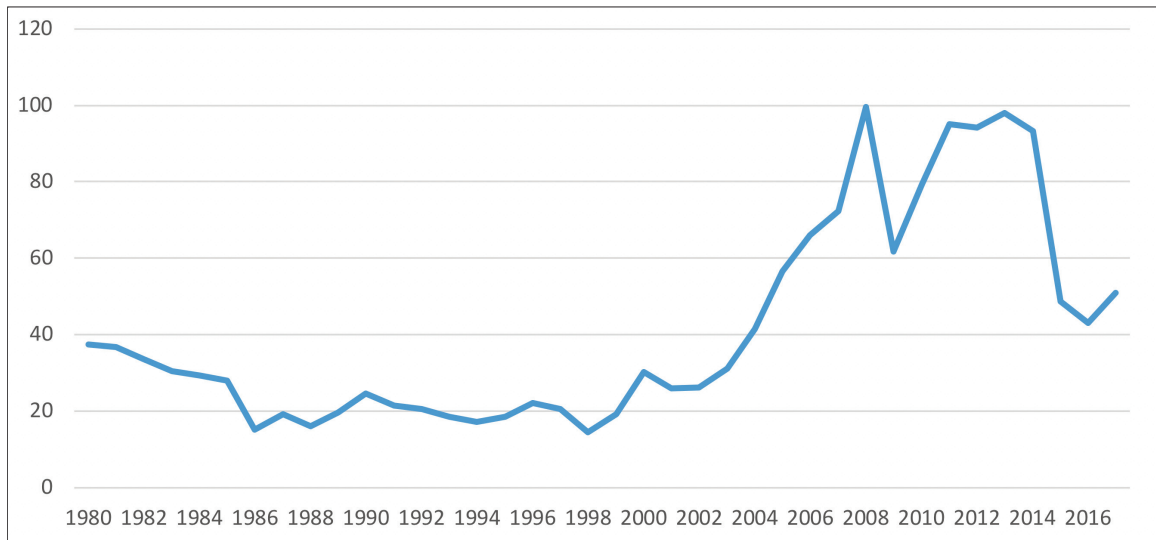
Bu kötü performans, büyük ölçüde 1. periyot olan 1980-1989 yılları arasındaki negatif %2 büyümeden kaynaklanmaktadır. Bunun temel nedeni 1980'li yıllarda petrol fiyatlarının sert bir şekilde düşmesi ve Suudi Arabistan ekonomisinin daha önce de Tablo 2'de gösterdiğimiz gibi yüksek oranda petrol gelirlerine bağımlı olmasıdır.

Grafik 1 Periyotlar Hâlinde Yıllık Ortalama GSYH Büyüme Hızları

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 2 Petrol Fiyatları 1980-2017

Kaynak: Federal Reserve Bank of St. Louis

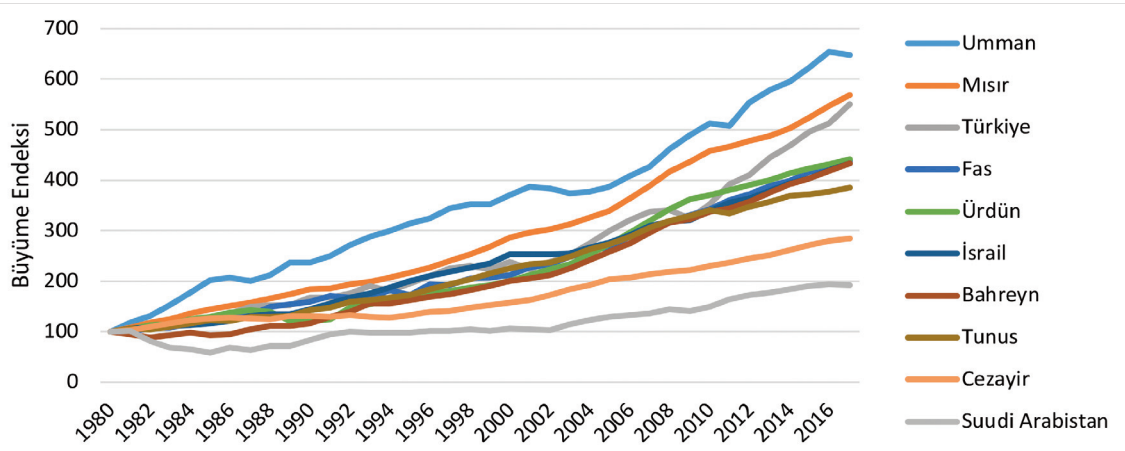
Seçtiğimiz ülkelerin iktisadi gelişimlerdeki ayrışmayı daha iyi ortaya koyabilmek için Grafik 2'de 1980 yılından 2017 yılına kadar ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin endeks hâlinde tarihsel gelişimini göstermekteyiz. Tüm ülkelerin GSYH serilerinin 1980'de 100 olduğunu varsayarak başlattığımız endeks incelediğimiz dönem boyunca ülkelerin ekonomik performansını grafiksel olarak karşılaştırmamıza olanak vermektedir. Ele aldığımız dönem içerisinde ulaştığı 648 endeks değeriyle Umman en hızlı büyüyen ekonomi olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. Grafik 2). Bu sonuç, Umman'ın 1980 yılında 100 birim ekonomik değer üretirken 36 yıl içerisinde bunu yaklaşık 5.5 kat artırarak 2017 yılında 648 birim ekonomik değer üretmesi anlamına gelmektedir. Sonrasında 569 endeks değeriyle ekonomik büyüklüğünü 4.7 kat artıran Mısır ve 550 endeks değeriyle ekonomik büyüklüğünü 4.5 kat artıran Türkiye gelmektedir.

En başarısız ülkelere baktığımızda ise ekonomik büyüklüğünü sadece 0.9 kat artıran 193 endeks değeriyle Suudi Arabistan sonuncu ülke, 1.8 kat artıran 284 endeks değeriyle Cezayir 9. ülke olmuştur. Bunlar dışında kalan ülkeler Fas, Ürdün, İsrail, Bahreyn, Tunus or-

talama 400 endeks değeriyle birbirlerine çok yakın performans sergilemişlerdir.

Ülkelerin konjonktürel dalgalanmalara karşı verdiği maliye politikası tepkilerinin incelendiği bu analizde diğer önemli istatistik ise ülkelerin kamu harcamalarının genel ekonomi içerisindeki payıdır. Tablo 3'te kamu harcamalarının GSYH'ye oranını 1980'den 2017'ye kadar 4 periyot hâlinde görmekteyiz. Veriler ülke bazında incelendiğinde ciddi farklılaşmalar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Türkiye'de kamu harcamaları oranı 1. periyotta yüzde 8,9 iken 4. periyotta yüzde 14,3 olarak kayda geçmiştir. Bu sonuç Türkiye'de kamunun genel ekonomi içerisindeki payının yüzde 60,7 arttığına işaret etmektedir. Diğer ülkelere baktığımızda en yüksek artış yüzde 15,4'tür. Düşüş kaydeden ülkelere baktığımızda ise ilk olarak Ürdün dikkatimizi çekmektedir. Kamu harcamalarının yüzde 27,3'ten yüzde 16,7'ye düştüğü Ürdün'de yaklaşık yüzde 39'luk bir değişim görülmektedir. Tüm ülkeleri incelediğimizde ise 5 ülkede kamu harcamaları oranı artmış, 6 ülkede ise düşmüştür. 1980'li yıllarda yüzde 30'ların üstünde olan bu oran, 2010 yılından sonra en fazla ortalama yüzde 23'leri görmüştür.

Grafik 3 1980'den 2017'ye Kadar GSYH Endeksi

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 3 Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı

	1980-1989	1990-1999	2000-2009	2010-2017	1980-2017 Değişim
Cezayir	17,2%	16,6%	13,6%	19,9%	15,4%
Bahreyn	20,7%	21,7%	14,8%	15,6%	-24,2%
Mısır	15,1%	10,9%	11,9%	11,3%	-25,4%
İsrail	32,0%	26,0%	24,4%	22,6%	-29,5%
Ürdün	27,3%	23,8%	21,0%	16,7%	-39,0%
Fas	17,5%	16,7%	17,7%	19,2%	10,1%
Umman	27,6%	24,4%	20,5%	23,2%	-15,9%
Suudi Arabistan	28,8%	27,1%	23,0%	23,5%	-18,2%
Tunus	16,5%	16,2%	16,7%	18,9%	14,3%
Türkiye	8,9%	11,9%	13,1%	14,3%	60,7%
Tüm Ülkeler	20,6%	19,2%	17,6%	18,4%	-10,7%

Kaynak: Dünya Bankası

Kamu harcamalarının boyutunun yanında kompozisyonu da önem taşımaktadır. Çünkü devletler bazı kamu harcamalarını konjonktüre göre artırıp azaltamamaktadır. Bu da maliye politikası duruşunu ciddi anlamda etkilemektedir. Örneğin, güvenlik tehdidi bulunan bir ülkenin savunma harcamalarına ayırdığı bütçenin fazla olması zaruridir ve bu da konjonktür karşıtı politika uygulayabilmesi için mali alanı kısıtlayabilir. Tablo 4'te seçtiğimiz OKA ülke-

lerinin savunma harcamalarına ayırdıkları bütçeyi GSYH'ye olan oranı cinsinden görmektedir. İlk göze çarpan ülkeler yüzde 8.8 ile Umman ve yüzde 8 ile Suudi Arabistan'dır.

En düşük orana sahip olanlar ise yüzde 1.2 ile Mısır ve yüzde 1.9 ile Türkiye'dir. Bu oranların maliye politikası duruşunda bir etkisinin olup olmadığına bir sonraki bölümdeki analiz kısmında detaylıca değinilecektir.

Tablo 4 2019 Yılı Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Cezayir	6.0%
Bahreyn	3.7%
Mısır	1.2%
İsrail	5.0%
Ürdün	4.7%
Fas	3.1%
Umman	8.8%
Suudi Arabistan	8.0%
Tunus	2.6%
Türkiye	1.9%

Kaynak: CIA-the World Factbook

*Veri bazı ülkeler için daha önceki yıllara aittir.

OKA Bölgesinde Ekonomik Dalgalanma Dönemlerinde Maliye Politikası Tercihleri

Temel makroekonomik değişkenlerin (çıktı, iş gücü vs.) ana trendden sapmaları konjonktür dalgalanmaları olarak tanımlanmaktadır. Bu dalgalanmalara kimi devletler makroekonomik politikalarla cevap vererek ekonomik dengeyi korumaya çalışırken kimileri piyasalara müdahaleyi doğru bulmayarak tepki vermemekte ya da yeterli mali alan olmayışından dolayı tepki verememektedir. Makroekonomik politikaların en önemli ayağı olan maliye politikaları bu bağlamda sık başvurulan bir araçtır. Maliye politikası, konjonktür karşıtı veya konjonktür yanlısı olarak iki ayrı şekilde sınıflandırılabilir. Konjonktür karşıtı politika, daralan ekonomiye genişletici maliye politikasıyla cevap vermek olarak tanımlanırken; konjonktür yanlısı politika ekonomi büyürken daha fazla harcama, küçülürken daha az harcama tercihi olarak açıklanmaktadır.

Konjonktür karşıtı politika uygulamanın temel amacı daralan ekonomi neticesinde ortaya çıkacak etkileri azaltmak ve ekonomik toparlanmayı başlatmak/hızlandırmak olarak bilinmektedir. Ancak ekonomi küçülürken konjonktür karşıtı politika uygulamak düşen vergi gelirleri ve devletin diğer kaynaklarının negatif etkilenmesi nedeniyle güçleşmektedir. Bu nedenle konjonktür karşıtı politika uygulayabilmek için sürdürülebilir bir kamu borcu, bir diğer ifadeyle yeterli mali alana sahip olmak kritik önem taşımaktadır.

Bu minvalde analizimizde, seçtiğimiz 10 OKA ülkesinde uygulanan maliye politikalarını konjonktür dalgaları perspektifinden incelenmektedir. Bunun için öncelikle ülkelerin maliye politikası duruşunu yansıtabilecek bir indikatör belirliyoruz. Analizimizde Dünya Bankası ve-

rilerinden elde ettiğimiz Amerikan doları cinsinden kamu harcamalarının özel sektör harcamalarına oranı kullanılmaktadır. G-P oranı olarak adlandıracağımız bu indikatör kamu harcamalarının göreceli olarak durumunu ölçmemizi sağlamaktadır. Bu oranın artması genişletici maliye politikası uygulanmak istendiğine işaret ederken düşmesi ise daraltıcı maliye politikası aksiyonu olarak yorumlanmaktadır.

Maliye politikası duruşunu tespit edebilecek değişkenimizi belirledikten sonra analizimizin diğer önemli ayağı olan konjonktürel dalgalanmalar için de bir indikatör seçilmesi gerekmektedir. Bu analizimizde Dünya Bankasının Amerikan doları cinsinden hesaplanmış GSYH büyüme verisini konjonktürel dalgaları izlemek için kullanacağız. Verilerimizi Amerikan doları cinsinden kullanmamızın sebebi, kamu harcamaları ve özel kesim harcamaları verisini seçtiğimiz ülkeler ve dönem için sadece bu para birimi ile elde edebilmemiz ve dolayısıyla tutarlı olmak için GSYH serilerini de aynı para birimi cinsinden kullanmak zorunda olmamızdır. Bu durumun analizimiz için istatistiksel olarak bir sonucu ise ülkelerin sadece üretim düzeyini değil aynı zamanda ürettiğinin uluslararası ticarete en yaygın kullanılan para birimi cinsinden değerini dikkate alarak maliye politikası tercihlerini belirlediği varsayımıdır. Sonuçlarımızı yorumlarken bu detayın dikkate alınması kayda değer bir önem arz etmektedir.

Konjonktür dalgalarının maliye politikası üzerine etkisini incelemek için ilk olarak Cezayir'i analiz edeceğiz. Grafik 3'te gördüğümüz çizgi grafik Cezayir için GSYH büyüme oranı ile G-P oranındaki değişim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Grafikte, mavi çizgi büyüme oranını gösterirken turuncu çizgi G-P oranındaki değişimi göstermektedir. Biz bu grafiği kullanarak kayda değer iktisadi dalgaların ol-

duğu dönemleri analiz edeceğiz. Kırmızı elips şekiller bize konjonktür karşıtı politikanın uygulandığı dönemleri, yeşil elips şekiller konjonktür yanlısı maliye politikası uygulanan dönemleri göstermektedir. Nötr bir maliye politikasının tercih edildiği dönemler ise gri elips şekiller ile gösterilmiştir.

Bu noktada belirtmeliyiz ki maliye politikası duruşunu açıklarken G-P oranındaki değişimin kamu harcamalarındaki değişimden mi yoksa özel tüketim harcamalarındaki değişimden mi geldiğine önem vermiyoruz. Örneğin, büyüme oranı düşerken G-P oranının arttığı bir durumu inceleyelim. Bu artış doğrudan kamu harcamalarındaki artıştan kaynaklanabilir ve bu genişlemeci maliye politikası (konjonktür karşıtı politika) anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, G-P oranındaki bir artışın kamu harcamaları sabitken özel tüketim harcamalarındaki düşüşten kaynaklandığını varsayalım. Burada kamu harcamaları sabit olsa da yine de bir mali genişlemeden söz edilebilir. Çünkü,

GSYH büyüme oranı düşerken devletin vergi gelirleri de düşecektir. Buna karşılık normal olarak daha az kazanan devletin daha az harcaması beklenir. Ancak büyümenin daha da düşmesini engellemek için devlet, kamu harcamalarını sabit tutarak özel tüketime kıyasla genişlemeci bir duruş sergilemek isteyebilir. Bunu yaptığı takdirde bütçe açığını artırarak genişlemeci maliye politikası (konjonktür karşıtı politika) uygulamış olmaktadır.

Örneğin, 1987-1988 yıllarında Cezayir ekonomisi ciddi bir sarsıntı yaşamıştır. Amerikan doları cinsinden GSYH 1987'de yüzde 1.9, 1988'de yüzde 13.5 oranlarında daralmıştır (bkz. Grafik 4). Buna paralel olarak G-P oranı da 1987'de yüzde 10.25, 1988'de yüzde 4.31 olmak üzere düşüş kaydetmiştir. Bu durum, ekonomik daralmayla birlikte kamu harcamalarının kısılması demektir. Dolayısıyla, burada net bir konjonktür yanlısı maliye politikası izlemekteyiz. Diğer taraftan 1991 yılında ise siyasi çalkantılar nedeniyle sert bir ekonomik

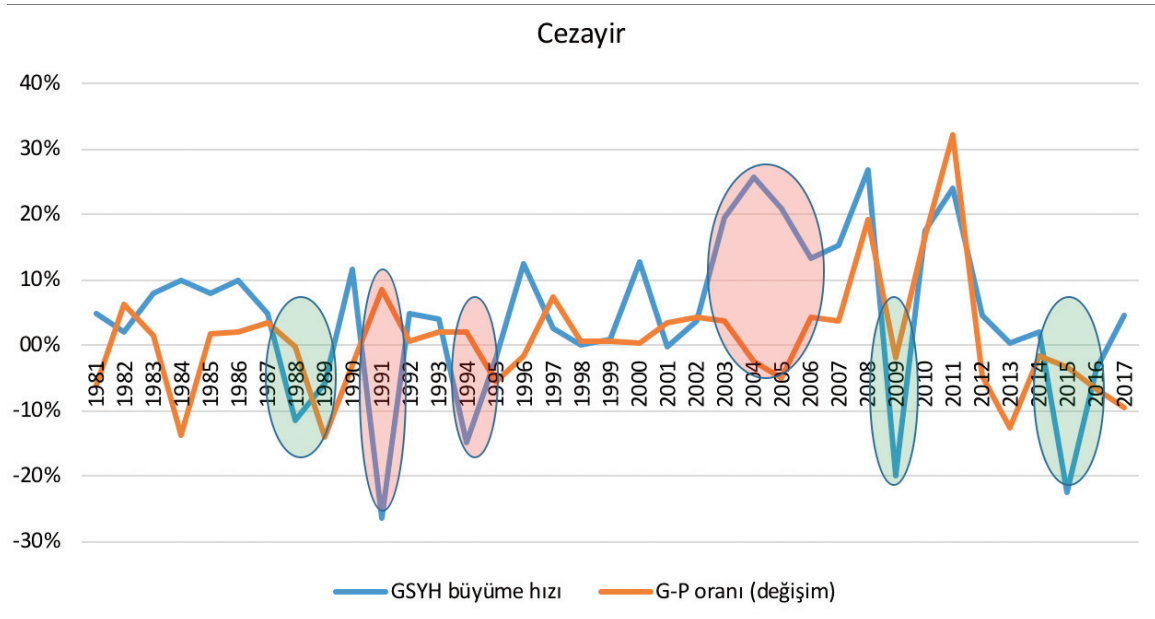

daralma (-%26,3) yaşayan Cezayir, buna tepki olarak maliye politikasında genişlemeci yani konjonktür karşıtı bir duruş sergilemiştir. Grafik 4'te görüldüğü gibi G-P oranı 1991 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,65 artarak net bir şekilde bu duruşu ispatlamaktadır. 1994 yılındaki ekonomik daralma döneminde de genişletici maliye politikası tercih edilmiştir. 1994'te GSYH büyüme oranı yüzde -14,8 iken G-P oranı yüzde 2.01 artmıştır. 2004-2005 yıllarında da yine konjonktür karşıtı maliye politikası devam ettirilmiştir. 2004'te yüzde 25.7, 2005'te yüzde 20.9 büyüyen GSYH karşısında, G-P oranı 2004'te yüzde 2.32, 2005'te yüzde 5.05 oranında düşüş kaydetmiştir. Ancak Cezayir'in bu politika tercihinin 2008-2009 Global Finansal Krizi'nde devam ettirmediğini görmekteyiz. 2009 yılında yüzde 19,8 daralma yaşanan ekonomi karşısında G-P oranı da yüzde 1,76 düşmüştür. Burada konjonktürle birlikte paralel hareket eden konjonktür yanlısı maliye politikası gözlemlemekteyiz. Ancak 2010 yılında artan G-P oranıyla birlikte toparlanan bir bü-

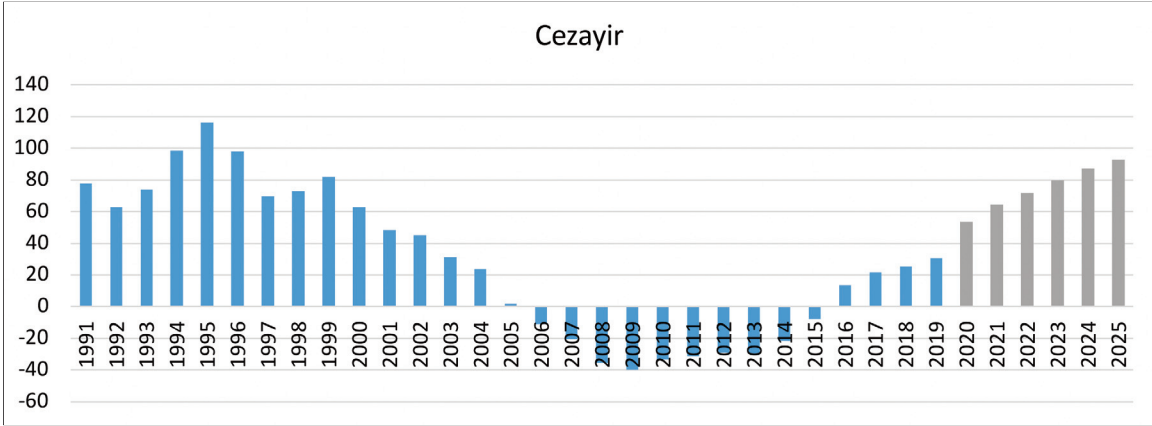
yüme ve tekrar düşen G-P oranıyla kötüleşen bir büyüme görmekteyiz. Burada 2010 yılında kamu harcamalarının sırtladığı bir büyümeden söz edilebilir. Unutulmamalıdır ki maliye politikası büyümeden hem etkilenmekte hem de büyümeyi etkilemektedir. Daha sonra 2015 yılına baktığımızda konjonktür yanlısı politika duruşu sürmüştür diyebilmekteyiz. 2015 yılında yüzde 22.4, 2016'da yüzde 3.5 düşen GSYH karşısında G-P oranı 2015'te yüzde 3.41, 2016'da ise yüzde 6.53 artmıştır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde ise ekonomisi doğal kaynak ihracatına dayalı Cezayir'de 1980-2017 yılları arasında standart bir maliye politikası tercihi yoktur diyebiliriz. Ancak dönemlere göre incelediğimizde 90'lı yıllarda ekonomik büyümedeki düşüşlere genişlemeci maliye politikası uyguladığını, 2000'li yıllarda ise bunu tercih etmediğini görüyoruz. Bu politika tercihi değişikliğinin temel iktisadi nedenlerinden birisi 1999 yılı sonrasında Cezayir'in kamu borç yükünü azaltıcı ve sürdürülebilir bir kamu bütçesi hedeflemesidir.

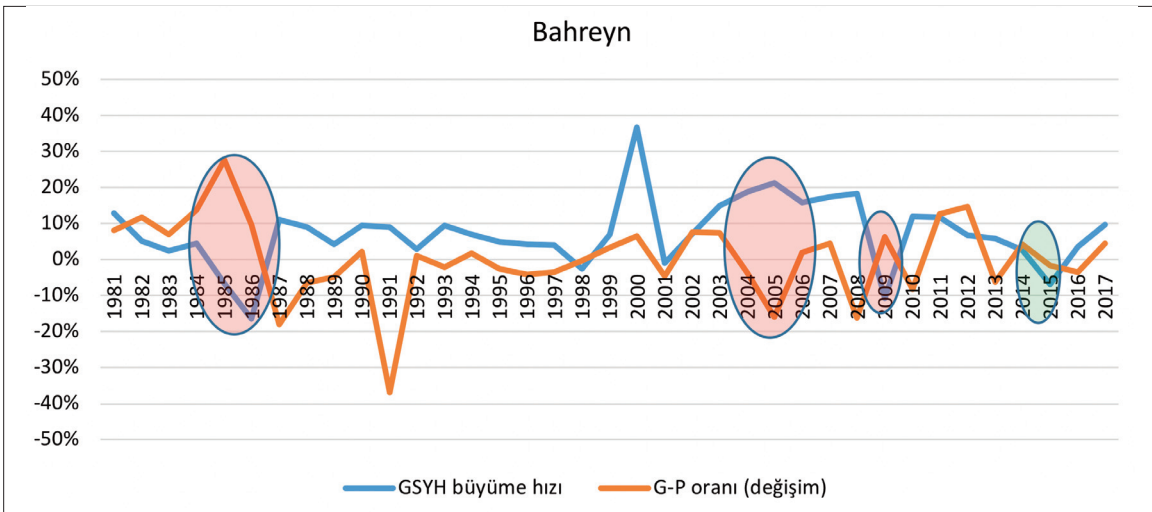
Grafik 4 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 5 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

Grafik 6 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Bunu Grafik 5'teki net borç stoku istatistikine bakarak görebilmekteyiz. Bu grafikte tarihsel olarak gösterilen net borç stoku devletin borçlarından sahip olduğu varlıkların düşülmesiyle elde edilmektedir. 1999 yılında kamu net borç stokunun GSYH'ye oranı yüzde 82 iken bu oran 2009 yılında negatif %40'lara kadar düşmüştür. Ancak 2015 sonrasında bu oran tekrar pozitif dönmüş ve artmaya başlamıştır.

Grafik 5'te ayrıca 2020'den 2025'e kadar olan dönem için gri renkle gösterilen IMF'nin tahminlerine göre oluşturulmuş net borç stoku

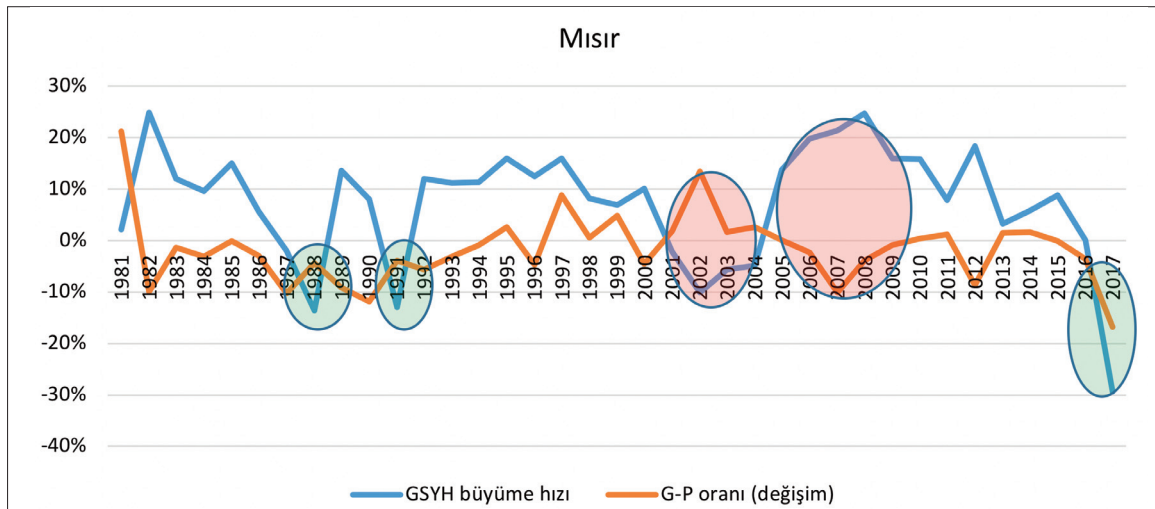
istatistikleri ise bu oranın yüzde 90'lara kadar çıkacağını öngörmektedir. Dolayısıyla ilerleyen yıllarda Cezayir'in tekrar konjktür karşıtı maliye politikasına yöneleceği tahmininde bulunulabilir. Ancak diğer taraftan unutulmaması gerekir ki artan borç yükü sürdürülemez seviyelere geldiğinde yetersiz mali alan nedeniyle konjktür karşıtı politika uygulamak güçleştirecektir.

Grafik 6'da ise konjktür dalgalanmalarının görece daha az olduğu Bahrein için aynı ilişkiyi incelediğimizde ilk olarak 1985-1986 yılları

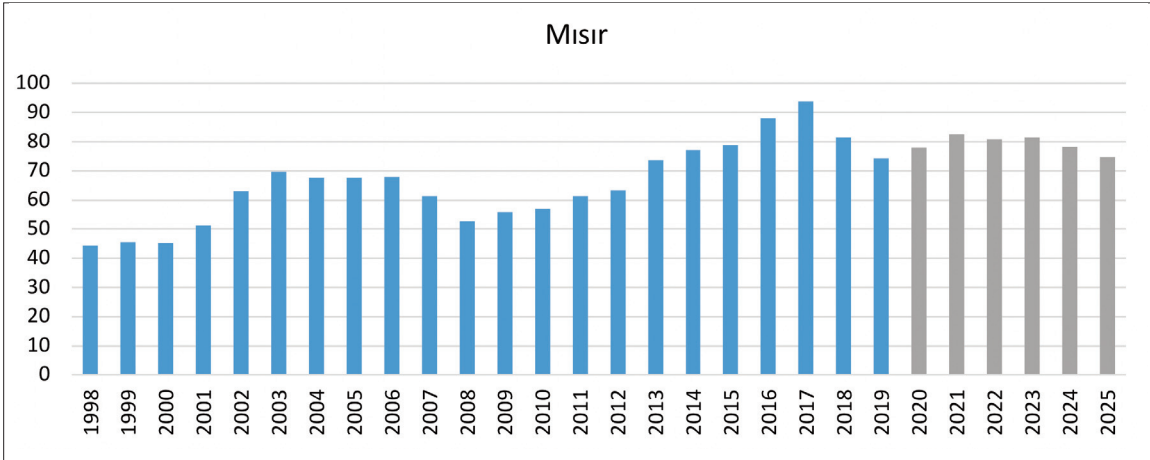
dikkatimizi çekmektedir. Bahreyn ekonomisi 1985 yılında yüzde 6,5 oranında, 1986 yılında ise yüzde 16,4 daralmıştır. Buna karşılık G-P oranı 1985 yılında yüzde 27,72 oranında, 1986 yılında ise yüzde 9,8 artarak konjonktür karşıtı maliye politikası uygulandığına işaret etmektedir. 2005 yılındaki yüzde 21,4'lük ciddi büyüme oranı karşısında da Bahreyn'in maliye politikası, G-P oranının yüzde 16 düşmesini sağlayarak yukarı yönlü bir konjonktürel dalgalanmayı dengeleyici karşıt duruş sergilemiştir. Bahreyn, bu politika tercihini aynı şekilde Global Finansal Kriz'de de devam ettirmiştir. 2009 yılında yüzde 10,8 oranında daralan ekonomiye, G-P oranını yüzde 6,45 oranında artırarak tepki vermiştir. 2015 yılındaki ekonomik daralmada ise diğerlerinden farklı olarak konjonktür yanlısı maliye politikası uygulanmıştır. Yüzde 6,8 oranında zayıflayan GSYH ile birlikte G-P oranı da yüzde 1,66 düşmüştür. Geneli değerlendirdiğimizde son yıllar hariç Bahreyn'de konjonktür karşıtı maliye politikası tercih edilmiştir diyebilmekteyiz. Bu politikanın temel belirleyicilerinden olan net borç stoku istatistiklerine Bahreyn için ulaşamadığımızdan bu konuda bir tahminde bulunamıyoruz.

Sonraki ülke Mısır'ı incelediğimizde tarihsel olarak politika tercihlerinde dönemsel farklılıklar gözlemlemekteyiz (bkz. Grafik 7). Ekonomik daralma yaşanan dönemleri analiz ettiğimizde 2002 yılında yaşanan daralma dışındaki diğer üçünde konjonktür yanlısı politika uygulandığını görülmektedir. 1988 yılında yüzde 13,5 oranında küçülen ekonomiyle birlikte G-P oranı yüzde 4,31 düşmüştür. Aynı şekilde 1991 yılında ekonomi yüzde 13 oranında küçülmüş ve G-P oranı yüzde 3,88 düşmüştür. 1988 ve 1991 yıllarında ekonomik küçülmeye karşılık genişlemeci maliye politikası uygulanmayan Mısır'da 2002 yılında yüzde 10'luk ekonomik daralmaya karşılık G-P oranı yüzde 13,49 artmış yani genişlemeci maliye politikasıyla tepki verilmiştir. 2006-2009 dönemindeki yukarı yönlü sert konjonktürel dalgalanmaya karşı ise grafikte görüldüğü üzere net bir şekilde daraltıcı maliye politikasıyla konjonktür karşıtı bir duruş sergilenmiştir. Son olarak 2017 yılındaki yüzde 29,3'lük daralma ile birlikte G-P oranında yüzde 16,73'lük bir düşüş gözlenmiş yani konjonktür yanlısı politika uygulanmıştır. Bu politika tercihinin temel nedenlerinden biri olarak Mısır'ın 2017 yılında

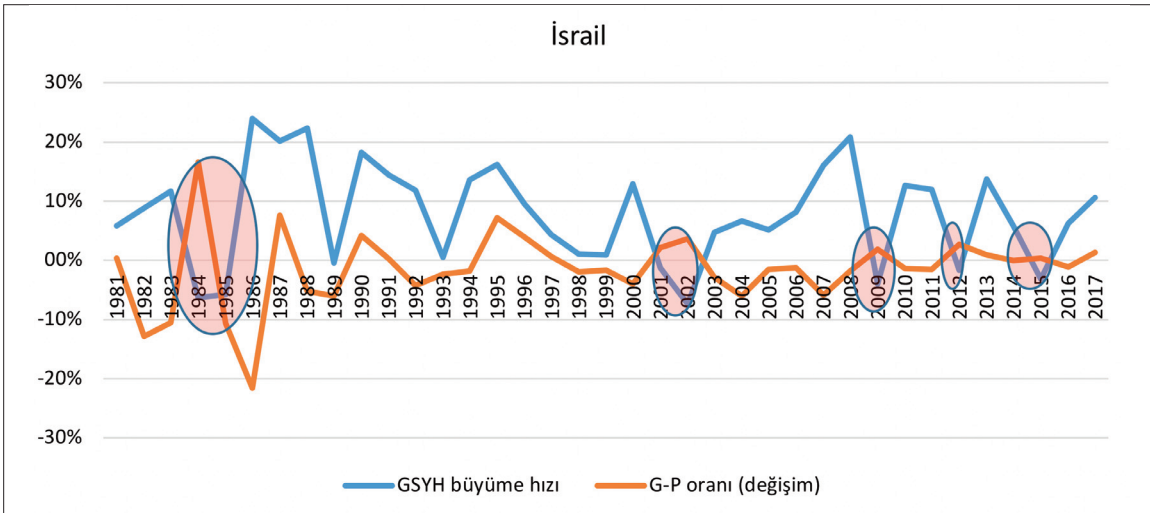
Grafik 7 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 8 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

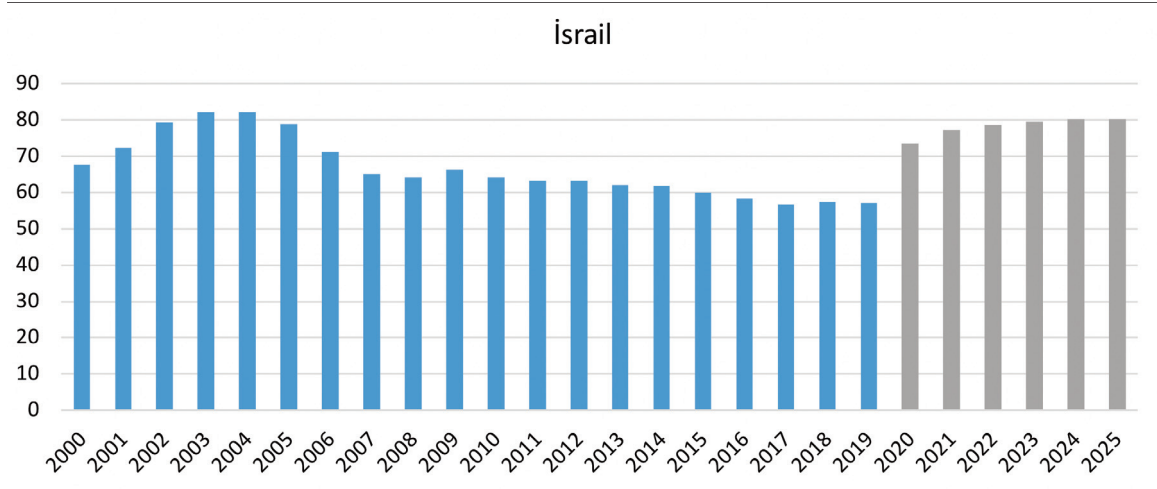
Kaynak: IMF-WEO

Grafik 9 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

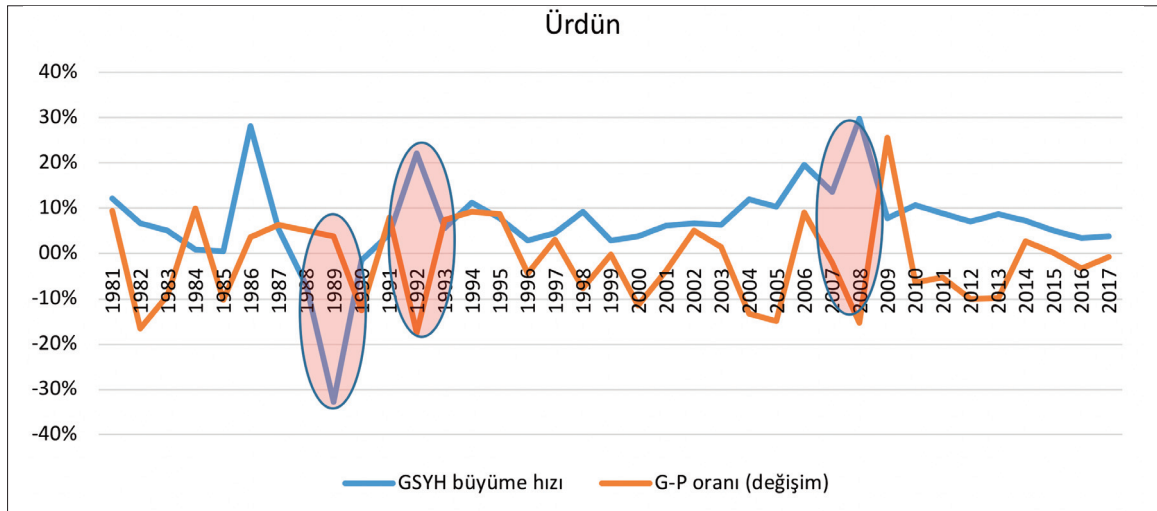
Kaynak: Dünya Bankası

yeterli mali alana sahip olmaması gösterilebilir. Grafik 8'de görüldüğü üzere 2017 yılında net borç stokunun GSYH'ye oranı neredeyse yüzde 100'e yaklaşmıştır. Buna karşın Mısır yönetimi bu oranı daha sonraki yıllarda yüzde 80'in altına düşürmüş ve IMF'ye göre 2025'e kadar yüzde 70 ile yüzde 80 arasında kalacağı tahmin edilmiştir. Bu gidişat ileriki yıllarda Mısır'ın konjonktür karşıtı politika uygulamak üzere belli bir ölçüde mali alana sahip olabileceğini ortaya koymaktadır.

Seçtiğimiz ülkeler arasında gelişmiş ülkeler sınıfında bulunan tek ülke olan İsrail'de ekonomik daralma dönemlerinin tamamında konjonktür karşıtı politika uygulanmıştır (bkz. Grafik 9). 1984 yılında yüzde 6,2 ekonomik küçülme yaşanırken G-P oranı yüzde 16,56 oranında artmıştır. 2002 yılındaki yüzde 7,4'lük negatif büyüme ile birlikte G-P oranında yüzde 3,65 oranında artış gerçekleşmiştir. 2009 yılındaki Global Finansal Kriz'de yaşanan yüzde 3,9 negatif büyüme karşısında ise G-P oranı

Grafik 10 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

Grafik 11 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

sınırlı da olsa yüzde 1,84 oranında yükselmiştir. 2013 ve 2015 yılındaki negatif büyümeleri de yine sınırlı da olsa G-P oranındaki artış takip etmiştir.

Buradan hareketle bölgenin gelişmiş ülkelerinden biri olan İsrail, 1980-2017 yılları arasında aşağı yönlü konjonktürel dalgalanmalarının tamamına karşı net bir genişlemeci maliye politikası duruşuyla tepki vermiştir diyebiliriz. Şüphesiz bunda İsrail'in sürdürülebilir ve stabil bir kamu borç stokuna sahip olması

etkili olmuştur. Grafik 10'da görüldüğü üzere İsrail'in net borç stokunun GSYH'ye oranı belirli dönemler dışında yüzde 60'lar civarında seyretmiştir ve çok az iniş çıkışlar yaşamıştır.

Grafik 11'de Ürdün için maliye politikası analizi yaptığımızda diğer ülkelerden daha farklı bir sonuçla karşılaşmaktayız. İncelediğimiz periyot içerisinde ülke ekonomisinin sadece 1 dönem (1988-1990) için negatif büyüme yaşadığını görmekteyiz. Daralmanın yaşandığı 1989 yılında yüzde 32,8'lik bir negatif büyüme

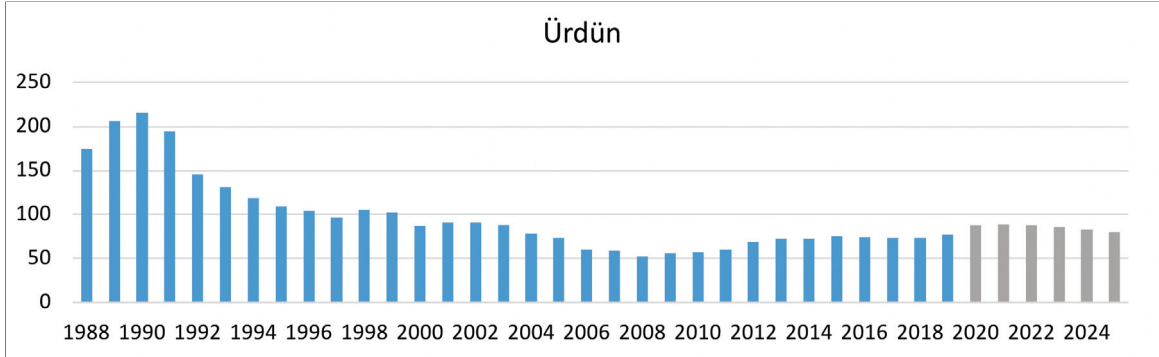
karşısında G-P oranı yüzde 3,84 artış kaydetmiştir. Her ne kadar büyümedeki düşüş ile kıyaslandığında yetersiz görünse de G-P oranındaki artış bu dönemde konjonktür karşıtı maliye politikası uygulandığını ortaya koymaktadır. 1992 yılında ise ciddi bir yukarı yönlü dalgalanmada G-P oranının sert bir şekilde düşmesi bu politikanın devam ettirildiğine işaret etmektedir. Aynı şekilde 2008 yılında da yüzde 29.9 oranında büyüyen ekonomi karşısında G-P oranı yüzde 15.19 oranında düşmüştür. Genel trende baktığımızda Ürdün'ün net bir konjonktür karşıtı politika uyguladığını görmekteyiz.

2000 yılı sonrası Ürdün'de net borç stokunun GSYH'ye oranına baktığımızda ise yüzde 80'in

altında tutulduğunu söyleyebilmekteyiz (Bkz. Grafik 12). IMF'nin tahminlerine göre bu trend 2025 yılına kadar devam edecektir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda yaşanabilecek aşağı yönlü bir konjonktürel dalgalanmaya genişlemeci bir politika ile cevap verebileceği beklenmektedir.

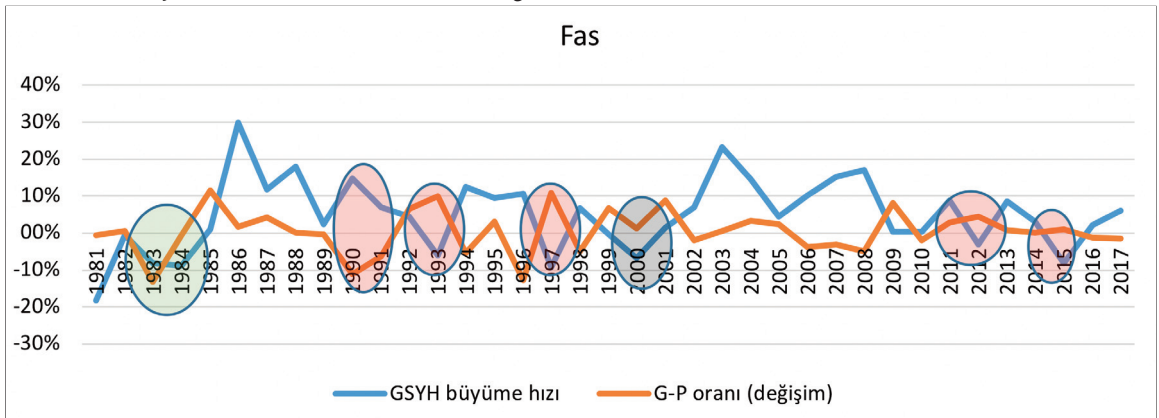
Grafik 13'te Fas ekonomisini incelediğimizde birçok aşağı yönlü konjonktürel hareket gözlemlemekteyiz. 1983'te yaşanan küçülme karşısında konjonktürle paralel hareket eden maliye politikası uygulanırken 1993'teki ve 1997'deki küçülme yıllarında konjonktür karşıtı maliye politikası uygulanmıştır. 1990 yılındaki yukarı yönlü dalgalanmada ise daraltıcı maliye politikası tercih edilmiş yani konjonktür karşıtı

Grafik 12 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

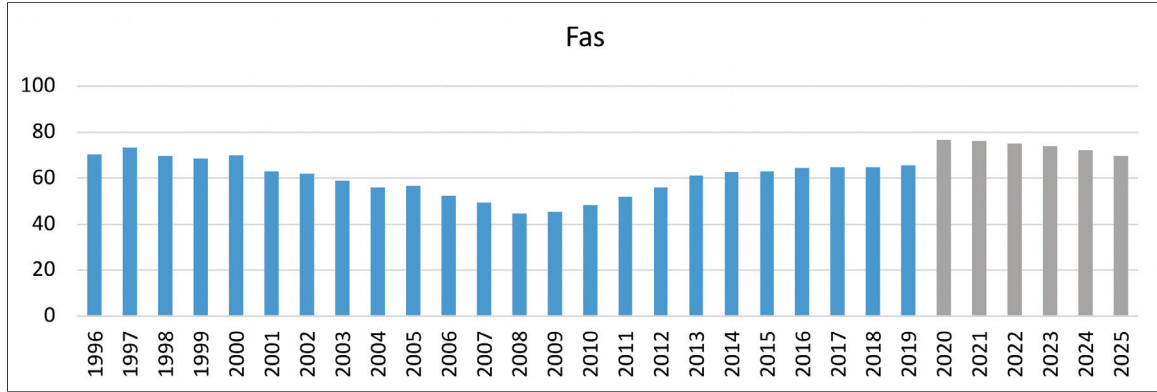

Kaynak: IMF-WEO

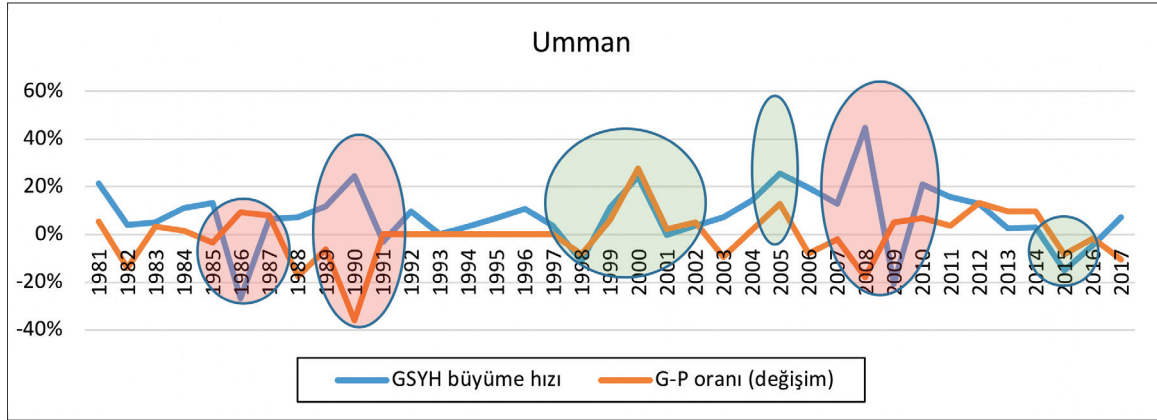
Grafik 13 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 14 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

Grafik 15 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

bir duruş sergilenmiştir. O yıl içerisinde yüzde 14,7 ekonomik büyüme gerçekleşmiş, G-P oranı ise yüzde 11,21 oranında sert bir şekilde düşmüştür. 2000 yılındaki daralmaya baktığımızda da neredeyse tamamen nötr bir maliye politikası uygulandığını görmekteyiz. 2000 yılında yüzde 6,7 daralma yaşayan Fas ekonomisinde, G-P oranı sadece yüzde 1,35 gibi çok düşük bir oranda yükselmiştir. Ancak 2012'de GSYH yüzde 3,1 düşerken, G-P oranı 4,56 artarak ciddi bir konjonktür karşıtı maliye politikası atağının göstergesi olmuştur. 2015'de ise GSYH yüzde 8,1 daralırken, G-P oranı pozitif de olsa çok sınırlı olarak yüzde 1,05 artmıştır.

Genel olarak ele aldığımız tüm periyodu incelediğimizde Fas'ta konjonktür dalgalanmalarına karşı hükümetin birkaç istisna dışında aktif bir konjonktür karşıtı politika izlediğini söyleyebiliriz. Bu durumun temel bir dayanağı olarak Fas'ın yüzde 70'in altında tutmayı başardığı net borç stoku oranı gösterilebilir (Bkz. Grafik 14). IMF'nin tahminlerine baktığımızda ise bu oranın 2025'e kadar bu seviyelerde seyredeceğini görmekteyiz. Bu durum, Fas'ta konjonktür karşıtı politikaların uygulanmasına devam edileceğine işaret etmektedir.

Grafik 15'te Umman'da maliye politikasının konjonktür dalgalanmalarına verdiği tepkiyi irdelemekteyiz. İlk olarak 1986'daki yüzde 26,8'lik

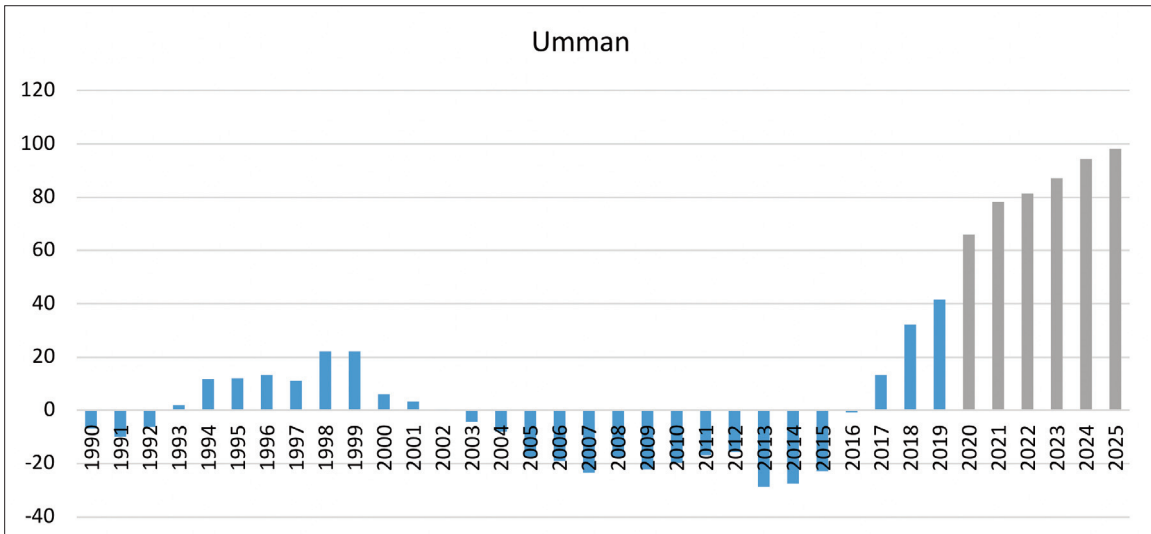
ekonomik küçülme döneminde G-P oranındaki yüzde 9,28'lik artışı gözlemlemekteyiz. Ardından 1990 yılında yüzde 24,7 artan GSYH karşısında yüzde 35,81 düşen G-P oranıyla net bir konjonktür karşıtı maliye politikası duruşu karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu politika sonraki yıllarda devam ettirilmemiş ve 1998 yılındaki yüzde 11,1'lik daralma karşısında G-P oranı da yüzde 8,29 düşmüş ardından büyüme 1999'da yüzde 11,5, 2000'de yüzde 24,2 oranında yükselirken G-P oranı da 1999'da yüzde 6,23, 2000'de yüzde 27,92 artmıştır. 2005 yılında da yine yukarı yönlü konjonktürel dalgalanmaya artan G-P oranı eşlik ederek konjonktür yanlısı politika duruşunu yansıtmıştır. Daha sonrasında ise 2009 yılında yaşanan yüzde 20,6'lık daralma karşısında yüzde 5,22 oranında artan G-P oranı dikkatimiz çekmektedir. 2015 yılında ise yüzde 15'lik daralma ve konjonktür yanlısı politika olarak G-P oranında yüzde 8,31'lik bir düşüş karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz periyodun tamamını dikkate aldığımızda net bir politika duruşu görememekteyiz. Net borç stoku istatistiklerine baktığımızda da bu politika değişkenliğiyle paralel olarak dalgalı bir seyir

göze çarpmaktadır (Bkz. Grafik 16). Ancak IMF'nin tahminlerine baktığımızda 2025 yılına kadar bu oranın yüzde 100'e yaklaşacağı görülmektedir. Bu durumun Umman'ı gelecek yıllarda konjonktür karşıtı politika uygulamakta zorlayacağını söyleyebiliriz.

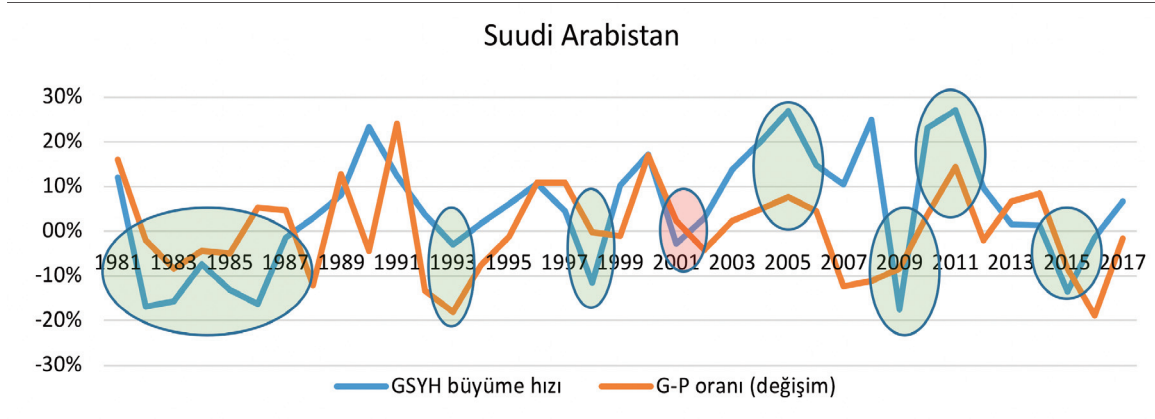
Büyük ölçüde petrole dayalı iktisadi yapısı nedeniyle defalarca ekonomik küçülme yaşayan ve konjonktür dalgalanmalarının çok net izlendiği ülke Suudi Arabistan'da 1980-2017 yılları arasında konjonktür yanlısı maliye politikası tercih edilmiştir (bkz. Grafik 17). Bu durumun beklenen bir sonucu olarak Suudi Arabistan incelediğimiz dönem içerisinde çok kötü bir büyüme performansı sergilemiştir (Bkz. Grafik 3). Düşen büyüme oranlarına kamu harcamalarını artırarak tepki vermenin doğal neticesi, tahmin edileceği üzere ekonomik sıkıntının derinleşmesi ve toparlanmanın gecikmesidir.

1981-1987 yılları arası ciddi bir ekonomik daralma yaşanan ülkede G-P oranının da çoğunlukla negatif bölgede seyrettiğini görmekteyiz. G-P oranı, sadece 1986'da ve 1987'de

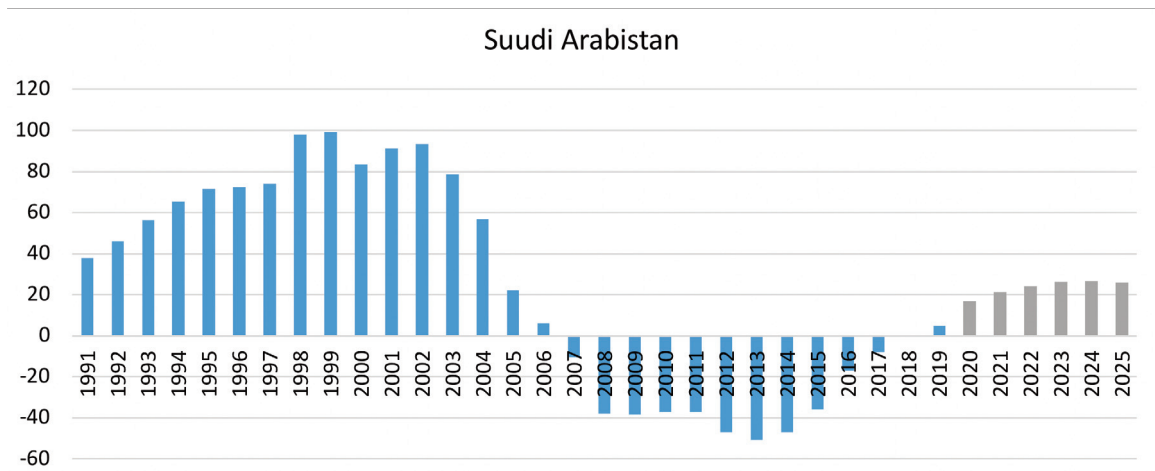
Grafik 16 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

Grafik 17 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 18 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

sınırlı da olsa yüzde 5 civarı bir artış kaydetmiştir. Bir sonraki daralma yılı olan 1993'te G-P oranı yine konjoktüre paralel olarak çok sert bir şekilde düşüş göstermiştir. Yine 1998'de, 2009 Global Finansal Krizi'nde, 2015'te de G-P oranı ile büyüme oranının aynı yönde hareket ettiğini görmekteyiz. Yukarı yönlü bir konjoktür dalgasının gerçekleştiği 2005 ve 2011 yıllarında da artan G-P oranı yine konjoktür yanlısı politika duruşunun bir yansımasıdır. Sadece 2001 yılındaki yüzde 2.8'lik ekonomik daralma karşısında G-P oranının yüzde 2.36 artarak pozitif bölgede kalması dı-

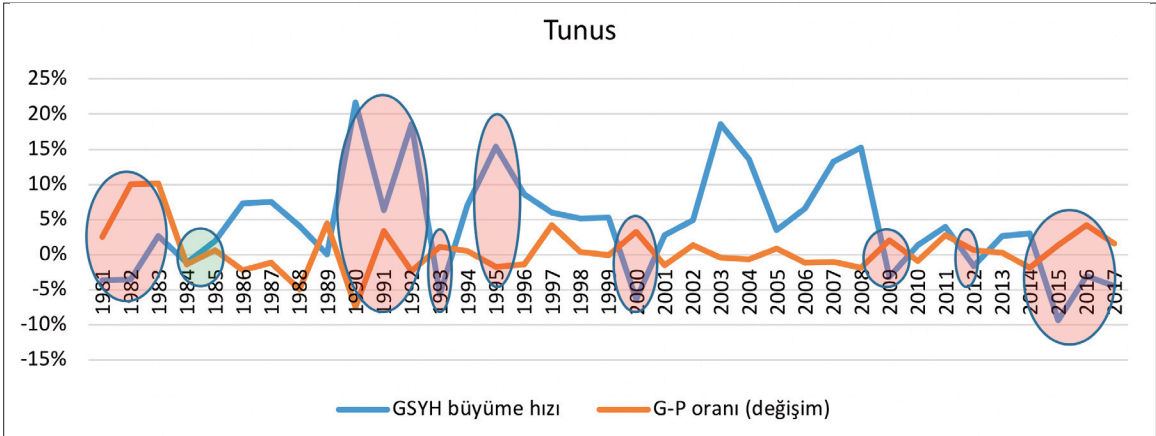
şında Suudi Arabistan'da aşağı yönlü konjoktürel dalgalanmalara paralel bir maliye politikası uygulanmıştır.

Ülkenin net borç stokunu incelediğimizde, politika duruşuna yaptığı ve yapabileceği etkiyi kestirmemiz mümkün gözükmemektedir. Esasında düşük borç oranı konjoktür karşıtı politika uygulayabilmesi için önemli bir dayanak olsa da bunu tercih etmemiştir. Bu noktada unutulmamalıdır ki net borç stoku haricinde analizimizin kapsamı dışında kalan politika duruşunu etkileyebilecek birçok değişken vardır.

Düşük miktarda olsa da petrol ihraç eden, tarım sektörünün görece yüksek bir paya sahip olduğu ve daha az volatil ekonomisiyle Tunus, bölgenin konjonktür karşıtı maliye politikası uygulayan ülkeleri arasındadır (bkz. Grafik 19). 1981 ve 1982 yıllarında sırasıyla yüzde 3.6 ve yüzde 3.5 daralan ekonomi karşısında G-P oranı 1981'de yüzde 2.58, 1982 yılında ise yüzde 10.01 oranında artış kaydetmiştir. Sonrasında 1993 yılında yüzde 5.7 küçülen ekonomiyle birlikte G-P oranının sınırlı da olsa yüzde 1.13 oranında arttığını görmekteyiz. Grafik 11, bu politika tercihinin 2000,

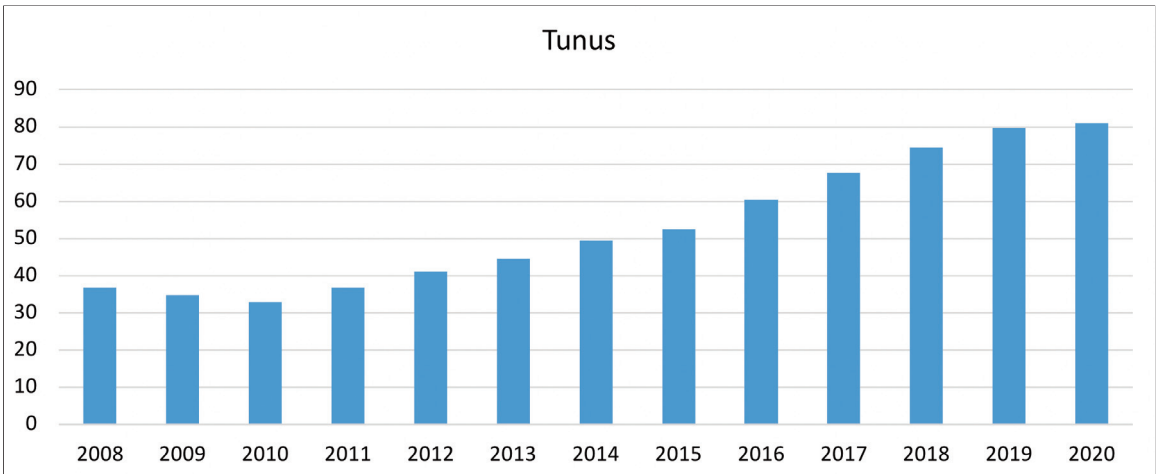
2009, 2012 ve 2015-2017 yıllarında da net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yukarı yönlü konjonktür dalgalarının yaşandığı 1990 ve 1992 yıllarına baktığımızda da yine konjonktür karşıtı politika tercih edildiğini görmekteyiz. Diğer taraftan, sadece 1984 yılındaki ekonomik daralma karşısında diğerlerinden farklı olarak konjonktür yanlısı maliye politikası tercih edildiğini gözlemlemekteyiz. Genel olarak baktığımızda Tunus'un net bir şekilde konjonktür karşıtı politika tercih ettiğini söyleyebilmekteyiz. Şüphesiz buna Tunus'un sürdürülebilir seviyelerde olan net borç stoku destek olmuştur

Grafik 19 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 20 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

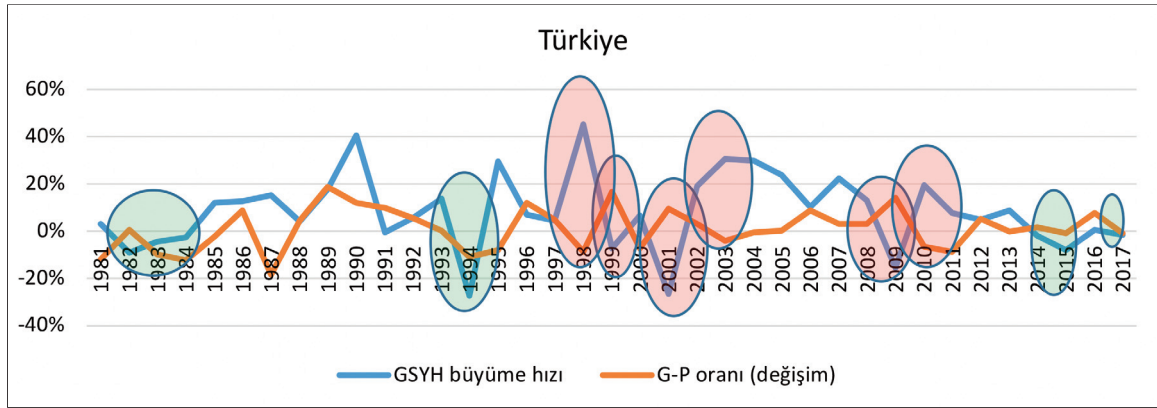
Kaynak: IMF-WEO

diyebiliriz. Ancak giderek artan borç yükü önümüzdeki yıllarda Tunus'un bu avantajını kaybetmesine neden olabilir.

En son olarak Türkiye'yi incelediğimizde ise 1981-2017 yılları arası konjonktürel dalgalanmalar karşısında net bir maliye politikası tercihi tespit edememekteyiz (Bkz. Grafik 21). Ancak dönemsel baktığımızda 1981'den 90'lı yılların ortasında kadar konjonktür yanlısı, sonrasında 2015'e kadar konjonktür karşıtı, son zamanlarda ise tekrar konjonktür yanlısı maliye politikası uygulandığını görmekteyiz.

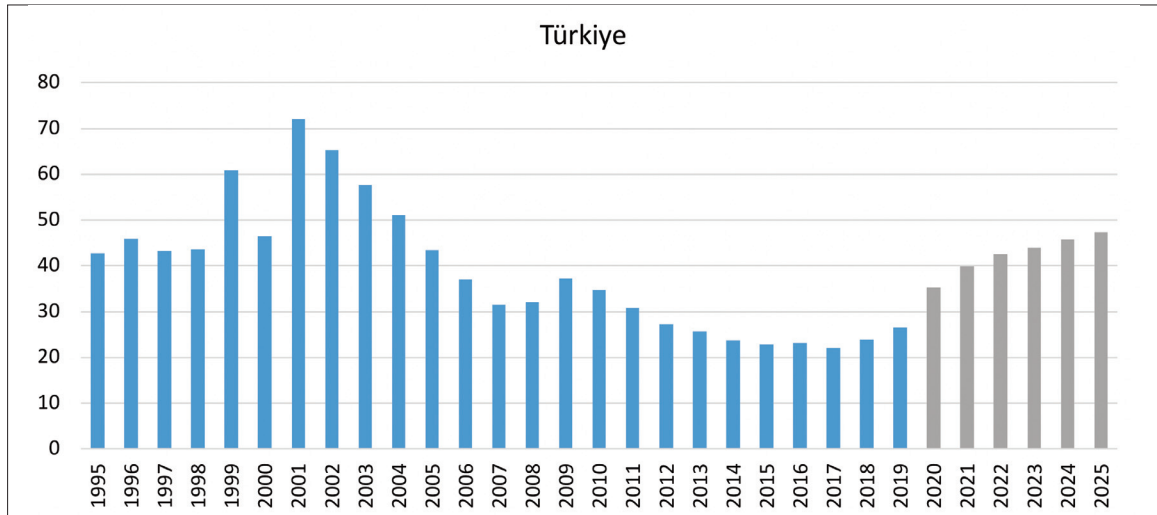
1982, 1983 ve 1984 yıllarında sırasıyla yüzde 9.1, yüzde 4.4, yüzde 2.7 daralan Türkiye ekonomisi, G-P oranını 1982 yılında yüzde 0.72 artırırsa da 1983 yılında yüzde 9.91, 1984 yılında yüzde 12.33 düşürerek net bir konjonktür yanlısı maliye politikası sergilemiştir. Aynı şekilde 1994 ekonomik krizinde G-P oranı düşüş göstermiş ve konjonktüre paralel politika tercihi sürdürülmüştür. Ancak 1999 yılındaki ekonomik küçülme ve 2001 yılındaki ekonomik kriz dönemlerinde hükûmet konjonktür karşıtı maliye politikasını tercih etmiştir. G-P oranı

Grafik 21 Büyüme Oranı ile G-P Oranı Değişimi Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 22 Net Borç Stokunun GSYH'ye Oranı

Kaynak: IMF-WEO

1999’da yüzde 16.71 artarken, 2001 yılında yüzde 9.46 artmıştır. Bu durumu 2009 Global Finansal Krizi’nde de net bir şekilde görebilmekteyiz. Yüzde 15.7 daralan ekonomi karşısında G-P oranı yüzde 14.36 artmıştır. Sonrasında 2015 ve 2017 yıllarında yaşanan ekonomik küçülme karşısında ise konjonktür yanlısı maliye politikası uygulanmıştır. 2015 ve 2017 yıllarında sırasıyla yüzde 8 ve yüzde 1.4 ekonomik küçülme yaşanırken G-P oranı 2015’te yüzde 0.88, 2017’de ise yüzde 0.95 düşmüştür. Yukarı yönlü ekonomik dalgalara verilen tepkiler incelendiğinde ise net bir konjonktür karşıtı duruş görülmektedir. 1998, 2003 ve 2011 yıllarında sert bir şekilde yükselen GSYH karşısında G-P oranı negatif seyretmiştir. Türkiye’nin maliye politikası tercihlerini net dış borç stoğuyla ilişkisi bağlamında incelediğimizde 2001

sonrası temkinli davranmak istediğini görmekteyiz. Kontrollü bir şekilde düşürülen borç stoku sadece 2009 yılı Global Finansal Krizi’nde düşen büyümeyi toparlamaya çalışan konjonktür karşıtı maliye politikası tercihi nedeniyle yükselmiştir. Ancak diğer taraftan son yıllarda büyümenin düşmesiyle birlikte bu temkinli duruşu kaybetmeye başlamış ve borç stokunda yükselişler meydana gelmiştir. IMF’nin önümüzdeki yıllar için yaptığı tahminler sınırlı olsa da borç stokunun artış trendine girdiğini göstermektedir. Ancak yine de yüzde 50 seviyesini aşması beklenmemektedir. Dolayısıyla gelecek yıllarda Türkiye’nin konjonktür karşıtı maliye politikası uygulayabilecek alanı bulunmaktadır diyebilmekteyiz fakat bunu tercih edip etmeyeceğini tahmin etmek zor gözükmektedir.

Sonuç

Bu araştırmada, yaşadıkları siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle konjonktür dalgaları analizi için çok elverişli bir görüntü sergileyen OKA bölgesinde bazı ülkelerin maliye politikası tercihleri konjonktür dalgalanmaları açısından incelenmiştir. Bu analiz, maliye politikası duruşunu gösteren yeni bir indikatör (kamu harcamalarının özel sektör harcamalarına oranı) belirleyerek konuya farklı bir perspektiften yaklaşmıştır. Bu indikatörün tercih edilmesinin bir nedeni OKA ülkelerinin veri yayımlama konusunda ciddi anlamda yetersiz oluşudur. Diğer neden ise standart çalışmalardan farklı olarak borç stoku, bütçe açığı gibi değişkenler dışında yeni bir değişkeni literatüre kazandırmaktır.

OKA bölgesi genel anlamda incelendiğinde kamunun ekonomi içerisindeki payının 1980'li yıllardan bu yana net bir şekilde azaldığı ve bunun bir sonucu olarak bölgede konjonktür karşıtı politikaların giderek geri planda kaldığı görülmektedir. 1980'lerde başlayan Arap Baharı süreciyle hız kazanan dönüşüm süreciyle birlikte serbest piyasaya geçiş çabaları OKA bölgesindeki bu gidişatı net bir şekilde açıklayabilmektedir.

Bu analizde birçok ortak yönleri olmasına rağmen bölge ülkelerinin birbirinden ciddi

anlamda farklı politikalar izlediği tespit edilmiştir. Örneklemimizdeki 5 ülkede (Bahreyn, İsrail, Ürdün, Fas ve Tunus) ağırlıklı olarak konjonktür karşıtı politika tercih edilirken, yalnızca 1 ülkede (Suudi Arabistan) konjonktür yanlısı politika uygulandığı sonucu bulunmuştur. Diğer ülkelerde ise incelediğimiz dönem boyunca standart bir maliye politikası duruşu ortaya konulmamıştır.

Analiz sonuçlarına göre konjonktür yanlısı politika tercih eden Suudi Arabistan'ın seçili ülkeler arasında en kötü ekonomik performans gösteren ülke olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan, konjonktür karşıtı politika uygulayan ekonomiler ise ortalama bir performans sergilemişlerdir. En iyi ekonomik performans gösteren 3 ülkeye baktığımızda ise hepsinin net bir politika tercih etmediğini dönemsel olarak konjonktür yanlısı veya konjonktür karşıtı politikalar uyguladıklarını görmekteyiz. Bu sonuç üzerine, bir politika tercihinin duruma göre değiştirmenin büyümeyi artırıcı bir etki yarattığını iddia edebiliriz. Şüphesiz her ekonomik daralma kendine has dinamikler taşımaktadır dolayısıyla bir ülke yaşadığı ekonomik sarsıntının türüne göre bazen konjonktür yanlısı bazen konjonktür karşıtı politikalar uygulayabilir. Buradan hareketle tek bir politika tercihinin bağlı kalmamanın daha iyi ekonomik sonuçlar vereceğini iddia edebilmekteyiz.

Kaynakça

- Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. (2005). Financial development and economic growth: time series evidence from Egypt.
- Aghion, P., Hemous, D., & Kharroubi, E. (2014). Cyclical fiscal policy, credit constraints, and industry growth. *Journal of Monetary Economics*, 62, 41-58.
- Ali, S., Irum, S., & Ali, A. (2008). Whether fiscal stance or monetary policy is effective for economic growth in case of South Asian countries. *The Pakistan Development Review*, 47(4), 791-799.
- Bova, E., P. Medas, and T. Poghosyan (2016). Resource Revenue Volatility and Macroeconomic Stability in Resource-rich Countries: The Role of Fiscal Policy. IMF working paper 16/36, International Monetary Fund
- Combes, J. L., Minea, A., & Sow, M. (2017). Is fiscal policy always counter-(pro-) cyclical? The role of public debt and fiscal rules. *Economic Modelling*, 65, 138-146.
- De Mello, L. and D. Moccero (2006), "Brazil Fiscal Stance During 1995-2005: The Effect of Indebtedness on Fiscal Policy over the Business Cycle", OECD, Economics Department, Working Paper, No. 485, OECD, Paris.
- Égert, B. (2014). Fiscal policy reaction to the cycle in the OECD: pro-or counter-cyclical?. *Mondes en développement*, (3), 35-52.
- Koh, W. C. (2017). Fiscal Policy in Oil-exporting Countries: The Roles of Oil Funds and Institutional Quality. *Review of Development Economics*, 21(3), 567-590.
- Lütkepohl, H. (2005). New introduction to multiple time series analysis. Springer Science & Business Media.
- Long Jr, J. B., & Plosser, C. I. (1983). Real business cycles. *Journal of political Economy*, 91(1), 39-69.
- Mellahi, K., Guermat, C., Frynas, J. G., & Al-Bortmani, H. (2003). Motives for foreign direct investment in Oman. *Thunderbird International Business Review*, 45(4), 431-446.
- Muller, P., & Price, R. (1984). Structural budget deficits and fiscal stance (No. 15). OECD Publishing.
- Samargandi, N., Fidrmuc, J., & Ghosh, S. (2014). Financial development and economic growth in an oil-rich economy: The case of Saudi Arabia. *Economic Modelling*, 43, 267-278.
- Slimane, S. B., & Tahar, M. B. (2010). Why is fiscal policy procyclical in MENA countries. *International Journal of Economics and Finance*, 2(5), 44-53.

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamorgtr